

EURAN LUISTARIN HAUTA NO. 208

Suomalainen ja vertaileva  
arkeologia, proseminariesitelmä,  
11.03.1992  
Turun yliopisto  
Mika Ainasoja

0

0  
0  
0

## SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Haudan rakenne	1
1.2. Haudan esineistö	1
2. HAUDAN 208 ESINEISTÖN LAAJEMPI KÄSITTELY	3
2.1. Miekka	3
2.2. Keihäänkärki	3
2.3. Veitsi	4
2.4. Keritsimet	5
2.5. Kukkaro ja sen sisältö	5
2.6. Tulusrauta	6
2.7. Hevosenkenkäsolki	7
2.8. Helmet	7
2.9. Spiraalikoristeet	7
3. KAUPPAA JA KANSSAKÄYMISTÄ	8
3.1. Yhteydet Itämerellä	8
3.2. Kauttua: kaupan solmukohta	8
LÄHDELUETTELO	10
LIITTEET	

## 1. JOHDANTO

Aineistonani olen käyttänyt Pirkko-Liisa Lehtosalo-Hilanderin sarjaa LUISTARI I-III. Olen käsitellyt haudan aineistoa ja vertailnut sitä Luistarin muuhin viikinkiajan aineistoon. Olen myös yrittänyt selvittää aineiston levinneisyyttä muualla maailmassa ja sen liittymistä kaupankäyntiin ja yhteyksiin muualle.

### 1.1 Haudan rakenne

Hauta 208 sijaitsi vyöhykkeellä I. Se on lounais-koillisuuntainen. Hauta on kooltaan 295x90 cm ja syvyydeltään 100-120 cm. Haudan päällä oli kummassakin päässä kiviä. Hautakuoppa oli tasaleveä ja pyöristyväkulmainen. Haudan länsikulmassa oli ulkonema yläosassa ja pohjoiskulmassa pohjatasossa. Nämä lienevät alunperin syntyneen kiviä poistettaessa. Haudan pohjalta oli puurakenteita, jonka koko oli ollut noin 275x 85-90 cm. Pohja vietti koilliseen siten, että pääpuoli oli 30 cm ylempänä kuin jalkopää.

### 1.2. Haudan esineistö

Haudan 210 täytelmästä löytyi miekan kappaleita. Tämä hauta leikkaa 208:a ja on sitä nuorempi ja esineetön. Miekan oletetaan olevan alunperin haudasta 208. Miekka oli sijoittunut vainajan oikean käden puolelle ja kärki oli suunnattu jalkopäähän kuten muissa vastaavissa tapauksissa. Miekka kuului Petersenin Y-tyyppiin.

Haudan 208 vainajan vasemman puolen yläkulmasta oli Petersenin M-tyypin putkellinen keskiharjallinen keihäänkärki, jolla oli loivat kantakulmat ja jonka kanta oli suippo. Keihäänkärjen pituus oli 418 mm, josta putkea 110 mm. Lehden koko oli 37x9 mm. Putken yläosassa oli heikot fasetit ja lehdessä näkyi röntgenkuvissa terässaumat.

Keskiruodillinen suoraselkäinen veitsi löytyi vainajan vyötäröltä. Pituu-  
deltaan se oli 108 mm mutta alunperin lähes 160 mm. Varren ja terän yhtymä-  
kohdassa oli pyöreä pronssilevy ja sen yläpuolella kahvan ympärillä oli  
löydettyä parikymmentä kierrosta ohutta pronssilankaa.

Sääriluiden oikealta puolelta löytyi rengaspäiset keritsimet haudan kaakkois-  
reunalla. Keritsimien päät olivat taittuneet haudan 210 reunaa pitkin.  
Keritsimien alkuperäinen pituus lienee ollut 180 mm.

Vainajan vyötäröltä löytyi kukkaron jäännöksiä, joka oli sisältänyt rautaisen  
kiekkomaisen punnuksen, 15x15x12 mm, paino 6,30 g, ja 25 kappaletta hopeara-  
hoista. Hopearahoista on voitu tunnistaa anglosaksiset ETHELRED II Crux  
(991-997 jKr) ja 2 kappaletta ETHELRED II Long Crossia (997-1003 jKr),  
joista oli pieniä paloja, saksalaiset Kölnin tyyppi Dbg 342 OTTO III (983-  
1002), mikä on mahdollisesti westfalenilainen jäljitelmä, sillä kirjoitus  
"westfälische quadrat" on kolikonkuvapuolella ja ajoittune 1000-luvun alkuun,  
ja Kölnin HERMANN II (1039-1056 jKr), joista on palat, ja sirpaleita samani-  
dien dirhamista Mansūr b. Nūḥ A.H.350-366 (961-977 jKr) Aš-Šāš. Lisäksi  
tässä yhteydessä löytyi vielä 3 hopeavartaan patkää.

Vainajan rinnan päältä löytyi pyöreästä vartaasta tehty pronssinen hevosenken-  
käsolki, jonka päät olivat valmunnupun muotoiset. Neulan kanta oli hieman  
levevä ja se oli koristettu kahdella pitkittäisellä reunaviivalla. Solki  
oli kooltaan 47,5x 49 mm ja neulan pituus oli 60,5 mm.

Haudan jalkopäästä löytyi tasapohjaisen kukkaruukunmuotoisen saviastian  
paloja, joita oli koristettu kolminkertaisella nyöripainanteella. Astian  
korkeus oli ollut 148 mm ja suun läpimitta 203 mm. Pohjan halkaisija oli  
ollut 120 mm.

Muita mainittavia asineryhmiä olivat lyyranmuotoinen tulusrauta, 67x26x4 mm, vyötäröltä, spiraalisormukset ja -koristeet, kukkakuvioinen keltainen helmi, luuhelmiä, punainen emalihelmi ja koiran hampaat.

## 2. HAUDAN 208 ESINEISTÖN LAAJEMPI KÄSITTELY

### 2.1. Miekka

Miekan sijainti haudassa vaihtelee hieman haudoittain. Haudoissa 17 ja 208 miekan alkuperäistä paikkaa on vaikea määrittää, sillä myöhempi hauta on tuhonnut näistä osan. Miekka on ollut ilmeisesti vainajan oikealla puolella. Vain yhdessä tapauksessa miekka on ollut vyöhön kiinnitettynä. Miekan kärki on kaikissa varmoissa tapauksissa ollut kohti jalkopäätä. Miekan paikka oli vainajan oikealla puolen kaikissa myöhäisissä kalmiston pohjoisosan haudoissa viikinkiajan lopulla (Lehtosalo-Hilander(L-H) 1982a,17). Birkassa oli yleistä laittaa miekka juuri vainajan oikealle puolelle (Arbman 1943, hautakuvaukset). Gauja-Liivinmaalla miekka kuului vasemmalle puolelle (Tonisson 1974, 97). Haudan 208 miekka voidaan luokitella Petersenin Y-tyyppin variantiksi (Kivikoski 1973, 113). Hautojen 15 ja 90 miekat ovat ilmeisiä Y-tyyppin mallikappaleita (L-H 1982a, 14). Y-tyyppi kuuluu ajalle 900-1050 jKr (Petersen 1919, 171-172; Arbman 1937, 229). Tämä ajoitus on voitu varmistaa Luistarissa raha-ajoituksilla (L-H 1982a, 15). Petersenin (1919, 171-172) mukaan Y-tyyppiä esiintyy Norjassa, Ruotsissa, Suomessa ja Venäjällä.

### 2.2. Keihäänkärki

Keihäät olivat 200-300 cm pitkiä ja rautakärjin varustettuja. Keihäitten varret olivat 20-35 cm paksuja ja paksuimmillaan viikinkiajan lopulla. Keihäät osoittivat useimmiten haudan pääpuolen päähän (L-H 1982a, 39, taulukko 2). Luistarista on yhteensä 3 kappaletta Petersenin M-tyypin keihäänkärkeä haudoista 15, 208 ja 215. Haudan 215 kärki oli koristettu kahdella

harjanteella putken liittymiskohdassa. Toiset kaksi olivat aika kapeita (L-H 1982a, 34). Kivikoski (1951a, 17) onkin pitänyt sellaisia K- ja M-tyypin välimuotoina. M-kärjille on tyypillistä, että ne ovat leveämpiä kuin K-kärjet, mutta hautojen 15 ja 208 M-kärjet ovat tavallista kapeampia ja kapeampia kuin haudan 225 K-kärki. Raha-ajoituksen mukaan nämä kärjet kuuluvat 1000-1050 jKr (L-H 1982a 34). Tyypin alueellinen esiintyminen on aika itäinen, lähinnä Ruotsi, Suomi ja Venäjä (Petersen 1919, 34-35). Sitä tavataan joitain kappaleita myös Pohjois-Saksasta ja Englannista (Nerman 1929, 116).

### 2.3. Veitsi

Luistarista on löydetty yli sata veistä tai veitsen jäännöstä. 80 niistä on sidoksissa hautoihin ja muut ovat pinta- tai täytemaal löytöjä. Merovingi-ajalla veitset esiintyivät tasapuolisesti molempien sukupuolten haudoissa mutta viikinkiajalle tultaessa miesten suhteellinen osuus veitsilöydöissä kasvaa. Rikkaissa naisten haudoissa veitsi silti pysyy. Yleissääntönä on 1 veitsi/hauta. Veitset olivat pituudeltaan 100-170 mm. Veitsien koon määrittämisessä kahvan koolla on tärkeä asema, sillä ruotien pituudet vaihtelivat paljon. Pisin kahva on haudasta 56 120 mm pitkä. Haudan 208 veitsen kahva oli ainoastaan 80 mm pitkä. Kahvojen pituus vaihteli 80-120 mm, tavallisin pituus oli 100 mm (L-H 1982a, 43). Viikinkiajalla miesten veitset alkoivat kasvaa suhteessa muihin. Miesten veitsien pituus oli siinä 85 mm, naisilla 70 mm ja lapsilla 55 mm (L-H 1982a, 44). Haudan 208 veitsi oli keskiruodillinen ja suoraselkäinen. Näitä on kahdeksasta haudasta ja 2 hajalöytöinä. Luistarissa tätä tyyppiä esiintyy nuorimmissa haudoissa kalmiston pohjoisosissa (L-H 1982a, 45). Veitsen kahva oli tehty puusta, luusta tai sarvesta, haudassa 208 puusta. Veitsen terän ja kahvan yhtymäkohdassa oli pronssilevy. Tämän päällä oli pronssilanka koristelu, mikä kuitenkin hajosi esillekaivettaessa. Pronssilankakoristelua on myös 3 naisten haudasta ja 1 lapsen haudasta (L-H 1982a, 47). Metallilankakoris-

teisia veitsenkahvoja on myös Birkasta melko yleisenä (Arbman 1940 Pl. 179). Tietoja näistä on muualta Ruotsista ja Itä-Baltiastakin ainakin väkipuu-koista (Stolpe-Arne 1912 Pl. XXII:11; Stenberger 1962, k. 84; Mugurevičs 1977 Pl. XLVII:19). Kolme metallilangoin koristeltua veistä on kiistatta 1000-luvun haudoista (L-H 1982a, 48), mutta tätä koristelua on jo aiemmalta ajaltakin, sillä Ahvenanmaan Kvarnbackenin kalmistosta tunnetaan hopealankakoristeinen veitsi jo merovingiajalta (Kivikoski 1963 Pl. 16:145).

#### 2.4. Keritsimet

Luistarista on löydetty kaikkiaan 21-22 paria keritsimiä, jotka kaikki kuuluvat viikinkiaikaiseen rengaspäiseen muotoon (Kivikoski 1973, k. 976). Kymmenen näistä kuuluu naisten tai naisten/lasten hautoihin ja 11 miesten hautoihin. Näihin kuuluvat kalmiston rikkaimmat haudat mm. 7 viikinkiaikaista miekkahautaa. Rikkaimmissa naisten haudoissa oli myös keritsimet mutta niitä oli huonommin varustetuissakin. Luistarissa Keritsimiä ovat olleet molempien sukupuolten käytössä tosin käyttötarkoitus on saattanut vaihdella. Ne kelpaavat muuhunkin kuin lampaiden keritsimiseen; koot vaihtelevat aika paljon (L-H 1982a, 57-58). Petersen puhuu ompelusaksista (1951, 316) mutta, koska pieniä keritsimiä esiintyy miesten haudoissa, se ei ole kovin todennäköistä, että ne olisivat niitä. Parempi otaksuma on se, että kyseessä olisi kangaskauppias tai keritsimet olisi tarkoitettu ulkonäöstä huolehtimiseen. Isommilla keritsimillä lienee ollut toinen käyttötarkoitus, sillä ne sijaitsivat hautojen jalkopäissä ja pienet usein päänvierustalla. Ahvenanmaalla ja muualla Suomessa keritsimiä esiintyy enimmäkseen miesten haudoissa (L-H 1982a, 59) ja Skandinaviassa naisilla (Arbman 1943, 490-529).

#### 2.5. Kukkaro ja sen sisältö

Haudan 208 kukkaro oli tehty nahasta. Se oli vyötäröltä veitsen ja tulusraudan kera. Kukkarossa oli 25 hopearahaa ja punnus. Rahat olivat enimmäk-

seen länsimaisia, 2 saksalaista ja 3 anglosaksista, ja joukossa oli 1 itämainen dirhami. Luistarissa rahoja kukkaroista on 19 haudassa, 14 miesten, 2 naisten ja 2 lasten sekä 1 kaksoihaudassa. Haudassa 208 oli eniten rahoja ja niiden palasia sekä muutama pala pilkkohopeaa. 100 vuoden ajalta 961-1056 jKr oli 25 rahan palaa. Yleensä länsimaiset rahat ovat säilyneet kokonaisina haudoissa muttei tässä haudassa. Luistarissa on rahoja suhteessa enemmän haudoissa kuin Birkassa mutta tämä johtune siitä, että Birkan haudat ajoittuvat ennen lännen hopean markkinoille tuloa. Luistarin kalmistoa käyttänyt väestö lieneekin käyttänyt rahoja pääasiassa kaupankäynnissä, sillä koruina rahoja on vain 2 haudasta (L-H 1982a, 68). Gotlannissa on sama rahojen alkuperäsuhde kuin Suomessa (L-H 1983, 296). Rahojen ohella oli myös 3 pientä pilkkohopeavarrasta: pienten hopeapalojen uskotaan kuvaavan voimakasta paikallista kaupankäyntiä (Lundström 1973, 36). Luistarin löydöistä on 39 punnusta ja niistä 21 on kukkaroita. Viikinkiajan punnuksia olivat pallomaiset, kiekkomaiset (hauta 208) ja sylinterin muotoiset rautapunnukset. Punnukset olivat yleensä kukkaroissa, ainakin sellaisissa haudoissa, jotka eivät olleet häiriintyneitä (L-H 1982a, 68-69). Kukkarot lienevät olleet yleisempiä kuin, mitä esineistön ohella säilyneet nahan jäännökset antavat aiheen olettaa (L-H 1982a, 67).

#### 2.6. Tulusrauta

Luistarista on löytynyt 20-25 tulusrauta, joista miesten haudoista on 15 kappaletta, mikä viittaa siihen, että tämä on hyvin miehinen esinetyyppi. Lyyran muotoinen tulusrauta on ollut viikinkiajalla hyvin yleinen. Myöhäisin raha-ajoitettu on 1000-luvun puolivälistä. Petersen (1951, 433) tulee myös siihen tulokseen, että se yleistyy vasta viikinkiajalla, vaikka esiintyykin jo merovingiajan aineistossa.



### 2.7. Hevosenkenkäsolki

Haudasta 208 on valmunnuppupäinen hevosenkenkäsolki, jonka Salmo (1956, 57) ulkomaisen aineiston perusteella on ajoittanut 1000-luvun puoliväliin. Haudan 208 solki on raha-ajoituksen perusteella tuon aikainen. Tämä tyyppi esiintyy koko Baltian alueella ja alkuperästä onkin ristiriitaisia näkemyksiä, sillä Kivikosken (1951, 53) mielestä tyyppi on peräisin Gotlannista ja Salmo (1956, 56) on Itä-Baltian kannalla.

### 2.8. Helmet

Hauta 208 on ainut miehen hauta Luistarista, josta on löytynyt helmiä. Haudasta on keltainen helmi, jossa on koristeena kukkakuvio, katkelmallinen luuhelmi ja luuhelmien katkelmia ja punainen emalihelmi, jossa on luultavasti ollut keltainen juova (L-H 1982, 164). Callmer (1977, 97) on sitä mieltä, että kukallinen helmi on itäistä tuontia, mahdollisesti Länsi-Turkestanista. Callmerin mukaan (1977, 85) tämä helmi kuuluu ryhmään Bh ja ilmestyy Skandinaviaan 900-luvun lopulla ja mahdollisesti myös 1000-luvulla, mikä ainakin Luistarissa näyttää pitävän paikkansa. Punaisella emalihelmellä on vastineita Köyliöstä, mistä niitä on ainakin Kaulanauhoista. Näitä helmiä sisältävät Luistarin haudat voidaan ajoittaa aikaisintaan 1000-luvun toiselle neljännekselle (L-H 1982a, 141). On hyvä myös huomata, että hauta 208 on ainoa miesten hauta Luistarissa, josta on löytynyt helmiä. Helmet olivat vainajan rinnan päällä eivätkä kaulalta kuten odottaa saat-taa. Helmillä lienee tässä muukin merkitys kuin olla pelkästään koristuk-sena.

### 2.9. Spiraalikoristeet

Haudan 208 spiraalikoristeet kuuluvat säärisiteiden pätekoristeisiin. Nämä löytyivät säärten vierestä. Samoja spiraalikoristeita on löytynyt myös nilkoista. Vaikka jotkut näistä spiraaleista ilmeisesti ovat sormuksia,

monissa haudoissa ne kuitenkin ovat säärBSITEIDEN tai jalkineiden koris-  
tuksia (L-H 1982a, 166-167). SäärBSITEIDEN ristiin nyörittäminen oli olen-  
nainen länsieurooppalainen piirre ajalta, jolta LuistarIN löydöt ovat,  
joten miksi sitä ei olisi esiintynyt myös Suomessa (Geijer 1938, 148).

### 3. KAUPPAA JA KANSSAKÄYMISTÄ

#### 3.1. Yhteydet Itämerellä

Kauttualla, mikä oli muinainen kylä LuistarIN kalmiston vieressä (L-H 1982b,  
74), oli viikinkiajalla monipuoliset suhteet Itämeren piirissä. Se on har-  
joittanut kauppaa ainakin Birkan ja GotlannIN kanssa. Birkan kanssa käy-  
dystä kaupasta kertoo mm. miekan paikka haudassa ja vaitsen metallikoris-  
teinen kahva. Birkassa miekka oli vainajan oikealla puolella (Arbman 1943,  
hautakuvaukset). Birkassa esiintyy myös metallilankakoristeisia veitsen-  
kahvoja (Arbman 1940, Pl. 179). Molemmat piirteet esiintyvät myös Luista-  
rissa. Yhteyksistä Gotlantiin saa selkoa, kun kiinnittää huomiota hopea-  
rahojen alkuperien suhteelliseen esiintymiseen ja vertaa sitä Luistariin  
tai Suomeen yleensäkin. Alkuperät ovat Suomessa samassa suhteessa kuin  
Gotlannissa, mikä ilmentää voimakkaita taloudellisia suhteita (L-H 1983,  
296).

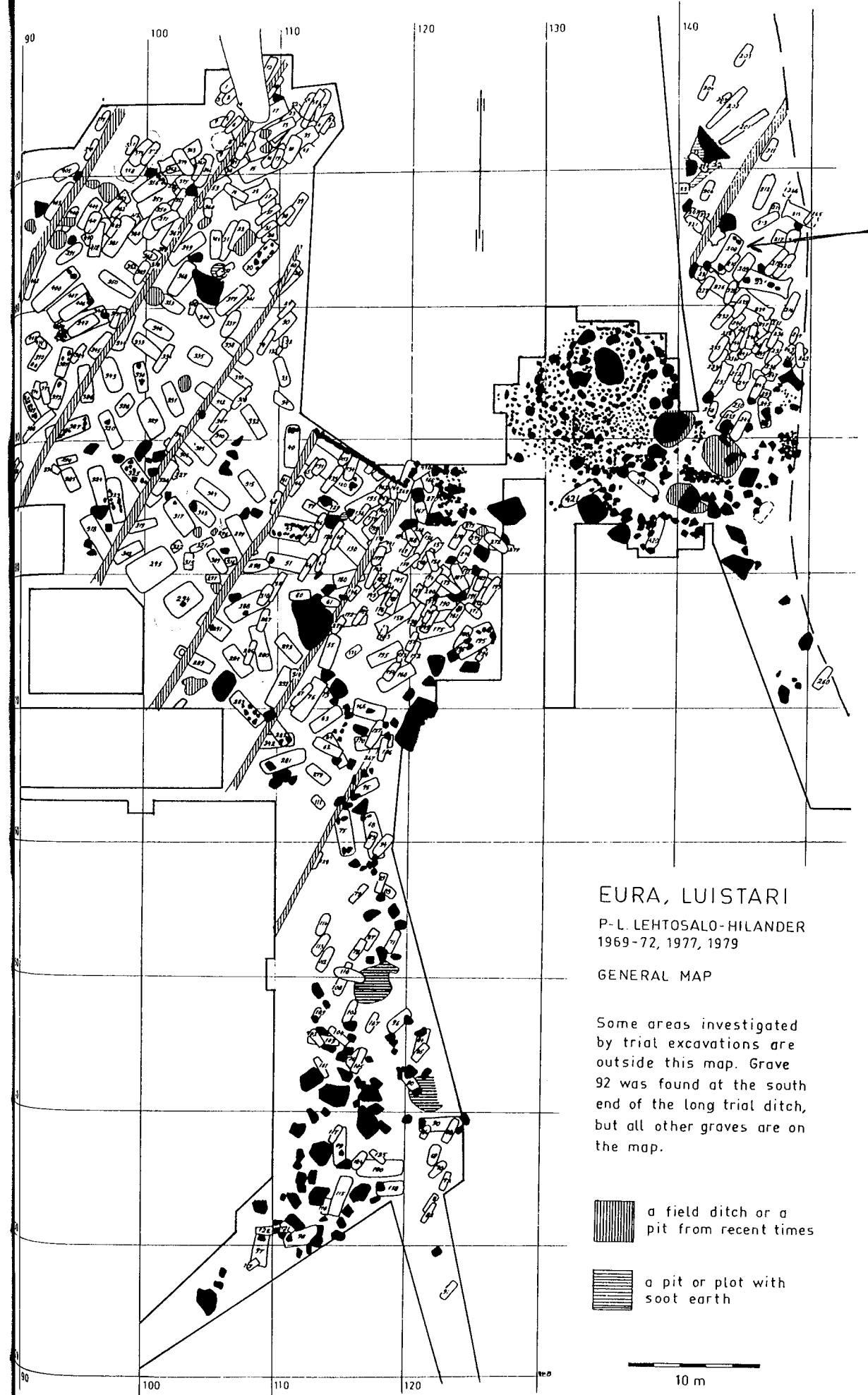
#### 3.2. Kauttua: kaupan solmukohta

Kauttua on ollut Ala-Satakunnan kaupan keskuksia. Suuri osa Suomen rahoista  
tuolta ajalta löytyy juuri Ala-Satakunnasta. Kauttua oli solmukohta, josta  
oli hyvät yhteydet joka suuntaan. Sinne tuotiin turkiksia ja ehkäpä orjia-  
kin ja niitä vietiin edelleen Birkaan ja Gotlantiin. Salo (1967, 119-128)  
onkin olettanut, että Vakka-Suomen ja Ala-Satakunnan ja Keski-Ruotsin  
välillä on voinut olla jonkinlainen liittosuhde. Pilkkohopean esiintymisen  
takia voidaankin olettaa, että haudan 208 vainaja oli aikoinaan paikal-

linen kauppias; pilkkohopea on merkki paikallisesta kaupasta (Lundström 1973, 36). Hän lienee ostanut ja myynyt paikallisilta ja paikallisille kaikkea mahdollista toimien välittäjänä merten kauppiaiden ja sisämaan turkispyytäjien välillä.

LÄHDELUETTELO

- Arbman, H., 1940. Birka I. Die Gräber. Tafeln. Uppsala.  
1943. Birka I. Die Gräber. Text. Uppsala.
- Callmer, J., 1977. Trade Beads and Bead Trade in Scandinavia ca. 800-1000 A.D.  
Acta Archeologica Ludensia. Series in 4. Nr 11. Malmö.
- Geijer, A., 1938. Birka III. Textilfunde aus den Gräbern. Uppsala.
- Kivikoski, E., 1951. Hästskoformiga spännen från Finlands vikingatid. FM 1951.  
1951a. Suomen rautakauden kuvasto II. Porvoo-Helsinki.  
1963. Kvarnbacken. Ein Gräberfeld der jüngeren Eisenzeit  
auf Åland. Helsinki.  
1973. Die Eisenzeit Finnlands. Bildwerk und Text. Neuausgabe.  
Helsinki.
- Lehtosalo-Hilander, P.-L., 1982. Luistari I. SMYA 82:1. Helsinki.  
1982a. Luistari II. SMYA 82:2. Helsinki.  
1982b. Luistari III. SMYA 82:3. Helsinki.  
1983. Gutarnas förbindelser med Finland. Gutar  
och Vikingar. Stockholm.
- Lundström, L., 1973. Bitsilver och betalningsringar. Studier i svenska  
depåfynd från vikingatiden påträffade 1900-1970.  
Thesis and papers in North-European archaeology 2.  
Stockholm.
- Mugurevičs, E. S., 1977. Oliņkalna un Lokstenes pilsnovadi 3.-15. gs.  
arheologiskie pieminekli. Rīga.
- Nerman, B., 1929. Die Verbindungen zwischen Skandinavien und den Ostbaltikum  
in der jüngeren Eisenzeit. KVHAA Handlingar 40:1. Stockholm.
- Petersen, J., 1919. De norske vikingesverd. En typologisk-kronologisk studie  
over vikingetidens vaaben. Kristiania.  
1951. Vikingetidens redskaper. Skrifter utgitt av Det Norske  
Videnskaps-Akademi i Oslo II. Hist.-Filos. Klasse.  
1951. No 4. Oslo.
- Salmo, H., 1956. Finnische Hufeisenfibeln. SMYA 56.
- Salo, U., 1967. Häme ja Satakunta. Satakunta XVIII. Keuruu.
- Stenberger, M., 1962. Das Gräberfeld bei Ihre im Kirchspiel Hellvi auf  
Gottland. Der wikingenzeitliche Abschnitt. Acta  
Archeologica XXXII, 1961. København.
- Stolpe, Hj. & Arne T. J., 1912. Gravfältet vid Vendel. Stockholm.





EURA, LUISTARI

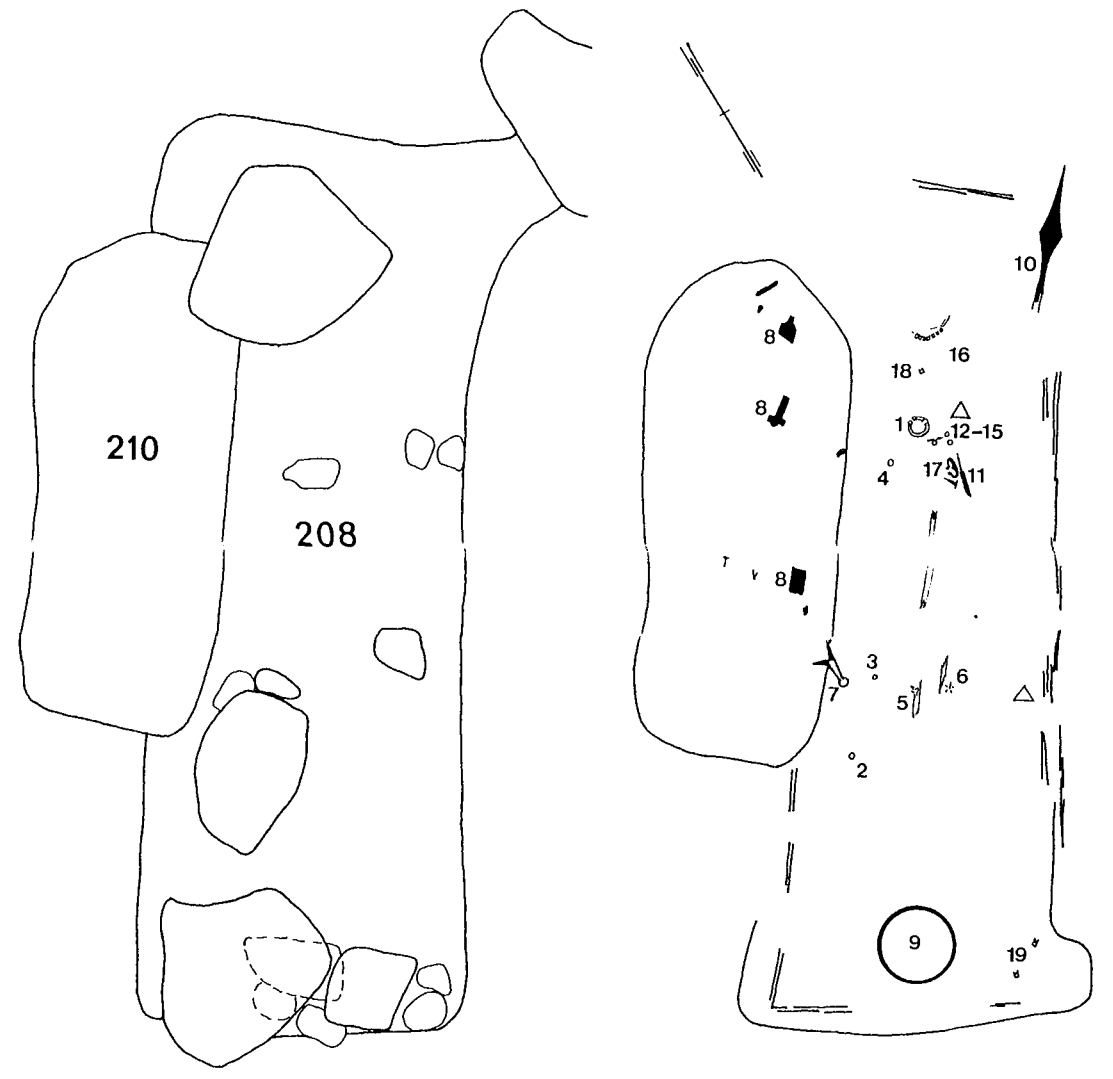
P-L. LEHTOSALO-HILANDER  
1969-72, 1977, 1979

GENERAL MAP

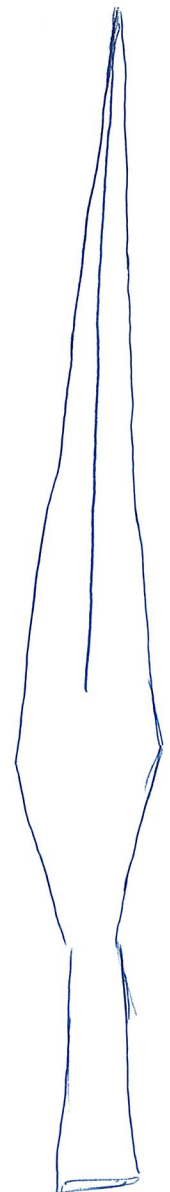
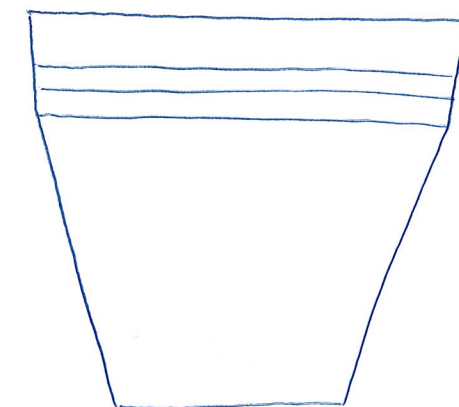
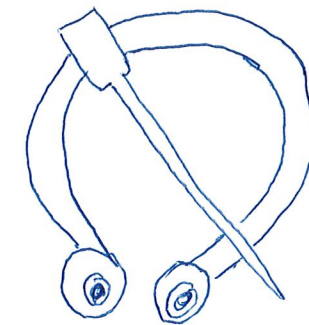
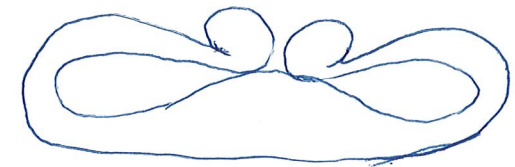
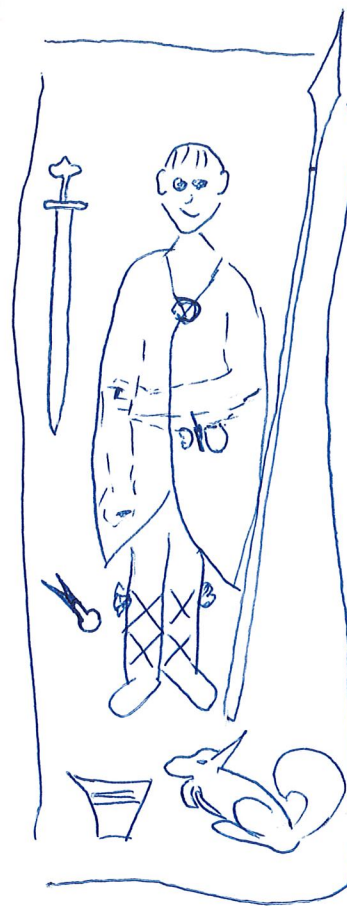
Some areas investigated by trial excavations are outside this map. Grave 92 was found at the south end of the long trial ditch, but all other graves are on the map.

-  a field ditch or a pit from recent times
-  a pit or plot with soot earth

10 m



0 1m



Haudasta 208 löytyi puurakenteita ja haudan päällä oli kiveys.

Haudan vainaja oli mies, sillä haudasta löytyi aseita: miekka ja keihäs.

Haudasta löytyi myös veitsi , tulusrauta, hevosenkenkäsolkki, keritsimet, sormuksia ja säärisodekoristeita, kukkaro, jossa oli rahoja, punnus ja hopeatankojen pätkiä, ja saviastia sekä jäänteitä koirasta, ilmeisesti se oli vainajalla manan majoille mentäissä. Vainaja oli rikas mies, luultavasti kauppias, sillä kukkarosta löytyi siinä määrin rahaa ja hopeaa. Hän varmaan-kin osti turkiksia sisämaasta ja välitti niitä maailmanmarkkinoille vieville kauppiaille. Tämä herra kävi pääasiassa lähikauppaa, sillä hänen hallustaan löytyneet pienet hopeavartaat viittaavat siihen. Kaipaamaan jäivät perhe asikaskunta.